

Értékkonfliktusok



D1

B. Traven: Indiántérítés

Egy indián főnök egy napon felkereste Balverde spanyol szerzetest, aki Mexikóban misszionáriusként működött, hogy az egyedül üdvözítő tant hirdesse az indiánok között.

A főnököt törzsének két férfi tagja kísérte, akik a tanács tagjai, tehát nemzetségfők voltak. Páter Balverde udvariasan fogadta a főnököt, minden nagyképűség nélkül. És itt meg kell mondanom, hogy Mexikóban a spanyol uralom első háromszáz évében a spanyol szerzetesek és papok voltak az indiánok egyedüli igaz barátai.

[...]

Az itt elbeszélendő történet azonban abban az időben esett meg, amikor a katolikus misszionáriusok nem azzal a gondolattal tevékenykedtek a mexikói indiánok között, hogy megerősítsék az egyház földi és politikai hatalmát, hanem azzal az őszinte és mindenképpen becsületes szándékkal, hogy az indiánokat testvéri módon a paradicsomba segítsék. A szerzetesek abban az időben olyan önzetlenül és annyira érdek nélkül tevékenykedtek, ahogy világszereték ritkán fordult elő. Nemcsak az üdvözítő tant hozták el az indiánoknak, hanem még sok minden mással is ellátták őket, olyasmivel, aminek már itt a földön hasznát vehették, s ami sokuknak bizonyos mértékű gazdasági szabadságot adott. Hasznos mesterségek és művészetek százaira tanították meg őket; selyemhernyó tenyésztésére, agyagedények mázzal való bevonására, hogy csak néhányat említsünk. Így aztán semmi meglepő sincs benne, hogy az indiánok gyakran önként felkeresték a szerzeteseket, hogy az új vallásról halljanak tőlük. És ez volt az, ami azt a bizonyos főnököt két kísérőjével együtt Balverde atyához vezette.

A főnök így szólt a szerzeteshez:

– Mi tökéletesen elégedettek vagyunk az isteneinkkel, különösen a nagyokkal. Csak az alsóbb isteneink okoznak nekünk gyakran gondot. Ha esőre van szükségünk, akkor az esőisten egy cseppet sem küld belőle, ha pedig száraz idő kellene, akkor tehetünk mi akármit, a száritó szél istenét nem találjuk otthon. Így van ez néhány kisebb istenünkkel. Ezért törzsem vénei tanácsot tartottak, és úgy határoztak, hogy jöjje el hozzád, az új vallás hirdetőjéhez, hogy meghalljam, tudsz-e nekünk jobb isteneket ajánlani. Ha úgy látjuk, hogy a te isteneid jobbak, mint a mieink, akkor hajlandóak vagyunk a te isteneidet elfogadni, és a mieinket elfelejteni. Mesélj nekünk, nekem és tanácsadóimnak a te vallásodról. Jól odafigyelünk majd, és amit elmondasz nekünk a te isteneidről, arról hűségesen beszámolunk otthon a mi népünknek, és azután majd idejében közöljük veled, hogy mit határoztunk.

Balverde atya minden felesleges cifrázás nélkül, egyszerű szavakkal elmondta az evangélium alaptörténetét, világos, keresetlen mondatokban, mintha egy gyermeknek mesélné a történetet. Mindent, ami zavaró lehetett volna, egyelőre kihagyott. Ezt helyesen tette, és ezzel be is bizonyította, hogy jól tud bánni az olyan egyszerű emberekkel, mint a látogatói.

A főnök órákon át hallgatta, anélkül hogy csak egyetlen alkalommal is félbeszakította volna. Amikor a szerzetes befejezte, a főnök így szólt:

– Kedves barátom, én meghallgattam, amit nekem és tanácsadóimnak elmondtál. Én már most azonnal tudnék neked válaszolni. De te olyan becsületesen szóltál velünk, hogy a szívem fájna, ha azonnal válaszolnék, mert lehet, hogy meggondolatlanul beszélnék, és ezzel neked és a te istenednek fájdalmat okoznék. Ezt semmiképpen nem akarom. Ma éjszaka itt alszom majd a faluban, és álmomban jól átgondoltam, amit nekem mondtál. És reggel korán eljövök, és elmondom neked, mit gondolok, és mit határoztam el magamban. Akkor ez már semmiképpen sem lesz meggondolatlan, hanem jól megfontolt és igaz beszéd, mely sem neked, sem a te istenednek nem fog fájdalmat okozni, mivel

nyugodt gondolatoknak lesz tiszta gyümölcse. És ha valaki jól átgondoltan és becsületesen megmondja a maga igazát, akkor nincs az az isten, aki megharagudna rá, hiszen maga az isten az, aki ezt az igazságot a szívembe helyezte. Elfogadod ezt, barátom?

– Természetesen, testvérem – mondta a páter –, teljes mértékben elfogadom. Isten és a Szent Szűz irányítsa gondolataidat, és vezessen el téged és a tiedet az egyedüli üdvösséghez. Isten vezéreljen!

Másnap reggel, amikor a páter a helység kápolnájában befejezte a misét, és éppen leült reggelizni, megérkezett a főnök a két tanácsadójával, hogy közölje választát.

A szerzetes azonnal beszélni akart a főnökkel. A főnök azonban így szólt:

– Látom, hogy éppen enni készülsz. Jobb számodra, ha nyugodtan elfogyasztod az ételt, hiszen bizonyára éhes vagy. Csak elsietnéd a dolgot. A vallás pedig nem tűri a sietséget, az én vallásom legalábbis, és gondolom, a tiéd sem. Egyél, és ha jóllaktál, akkor majd beszélünk.

Amikor a szerzetes megreggelizett, kijött hozzájuk, és a főnökkel és két tanácsadójával leült egy fa alá, amely a kápolna mellett állott.

A szerzetes nem kérdezett, és nem sürgette a főnököt. Nyugodtan várt, amíg az beszélni kezdett.

A főnök ezt mondta:

– Jól megfontoltam szívemben minden szót, amelyet nekem mondtál. A te istened hagyta, hogy megkorbácsolják. Így van?

– Igen, hogy magára vegye a világ bűneit – mondta a páter.

– Hagyta, hogy leköpjék, szidalmazzák, sárral dobálják, hagyta, hogy bolond királynak gúnyolják, hagyta, hogy gúnyból töviskoronát tegyenek a fejére. Így van?

– Igen, hogy magára vegye az emberek bűneit – mondta ismét a páter.

– Hagyta, hogy rászégezzék egy gerendára, és csúfosan kimúlt ott, mint egy beteg kutya. Így van?

– Igen, hogy minden bűnűktől megváltsa az embereket – mondta a páter.

Erre a főnök nagyon nyugodtan így válaszolt:

– Ez az, amit isten az éjszaka a szívembe helyezett: Aki nem tud maga iránt elegendő tiszteletet kelteni az emberekben, hogy ne merjék őt leködni, szidalmazni, kigúnyolni és sárral megdobálni, nem lehet egy indián istene. Annak, aki nem tud és nem akar védekezni, nincs piros vére, és nincs bátorsága. És nem lehet egy indián istene. Aki nem tudja és nem akarja megszabadítani magát a gerendáról, amelyre felszegezték, nem tudja megváltani az embereket, és ezért nem lehet egy indián istene. Aki egy gerendára szegezve jajgat és nyüszít, mint egy vénasszony, nem lehet egy indián istene.

A főnök még folytatni akarta beszédét; a szerzetes azonban nem tudta olyan mélységes nyugalommal végighallgatni, amilyent tegnap a főnök a szerzetes beszéde alatt tanúsított. Félbeszakította az indiánt:

– Az én istenem mindezt szándékosan tette, hogy megváltsa az embereket; szenvedni akart, szenvedni minden emberért.

Erre a főnök így szólt:

– Te azt mondd, hogy a te istened mindenható isten és a végtelen szeretet istene. Igaz?

– Igen, igaz.

– Ha valóban mindenható ez a te istened, miért nem vesz le minden bűnt és minden vétket az emberekről, anélkül hogy szenvedne, hogy magát gúnyolni hagyná, anélkül hogy nyomorúságosan nyüszítve meghalna? És ha valóban a végtelen szeretet istene, miért hagyja az embereket bűneikben sínylődni, miért hagyja egyáltalán, hogy bűnt kövessenek el? Csak azért, hogy ezt a szánalmasan mulandó színjátékot bemutathassa? Egy szemfényvesztő nem lehet egy indián istene

– De – szakította félbe ismét a szerzetes – ezt Isten azért tette, hogy az emberek érdemeik jutalmául s hitük által nyerjék el az örök életet.

– Miért ez a kerülő út, barátom? – kérdezte nyugodtan az indián. – Miért kell érdemekkel elnyerni azt, amit egy isten végtelen szeretetében és végtelen mindenhatóságában in-

gyen megadhat, mint ahogy anyám mindent, de mindent ingyen ad nekem, szeretetből, és nem kérdi, hogy érdemes vagyok-e rá, hogy hiszek-e őbenne, hogy imádom-e őt. Szeretetében mindent megadna nekem, pör és alku nélkül, még akkor is, ha én őt – amittől engem isten óvjon – szidalmaznám, kigúnyolnám vagy akár meg is ütném. Az én anyám nagyobb, mint a te istened; mert több benne a végtelen szeretet, több a végtelen odaadás, mint a te istenedben, és kevesebb hitet és imádságot követel.

A páter kitért a válasz elől, és egy másik hittételre terelte a beszédet, amely mindig nagy hatást tett azokra az indiánokra, akiknek eddig elmondta.

– Az én istenem azonban nem halt meg, amint te hiszed, mivel tegnap nyilván rosszul hallottad. Az én istenem három nap múlva feltámadt halottaiból, és nagy pompával a mennyekbe szállt.

– Hányszor? – kérdezte az indián kurtán.

A páter kissé csodálkozva felelte:

– Természetesen egyszer.

– És egyszer már vissza is jött azóta a te istened? – Ezt a kérdést éppen olyan kurtán és szárazon tette fel a főnök, mint az előbbi.

– Nem – mondta a szerzetes –, nem jött vissza azóta, de megígérte, hogy majdan visszatér, hogy ítélkezzék, és hogy...

Ezúttal a főnök volt az, aki a szavába vágott:

– ... és hogy kárhozatba taszítson.

– Igen – mondta a szerzetes, bár már kissé felindultan –, igen, hogy kárhozatba taszítson mindenkit, aki nem hisz őbenne, aki kiforgatja az ő szavait, aki nem akarja az üdvözítő igazságot megismerni, holott két kézzel és ajándékkal kínálják neki.

A főnök nem ragadtatta el magát a szerzetes felindult szavaitól. Amikor a páter befejezte, az indián csendesen így szólt:

– Utoljára pedig ezeket a szavakat helyezte a szívembe isten: Az én istenem minden este meghal érettünk, indián gyermekeiért, hogy hűvösséget hozzon, nyugalmat és békét. Meghal súlyos, arany szépségében, nem kigúnyolva, nem leköpdösve, nem sárral megdobálva. Szépen hal meg, mint egy valóban nagy isten. De reggel ismét feltámad halottaiból, előbb a halál leplét viselve még, de azután megcsillannak aranydárdái a kék mennyboltozaton, és végül ott áll ő, a nagy, az aranyból való, a hatalmas. Fényt, meleget, szépséget és termékenységét áraszt, a virágoknak színt és illatot ad, a madarakat édes dalokra tanítja, a kukoricacsőbe erőt és egészséget önt, a gyümölcsökbe édes ízt és gyógyító levet lehel, a felhőkkel játszadozva kergetőzik a levegő kék tengerében. És szeretett anyámhoz hasonlóan az én istenem is ad, csak ad és ad, nem követel imádságot, és nem vár imádságot, nem kér hitet, és sohasem taszít kárhozatba. És ha eljő az este, ismét meghal vörös-arany pompájában, nem kigúnyolva, nem nyüsztve, hanem nyugodt, mélység és békét ígérő mosollyal; megáldva elfáradt szemének utolsó pillantásával indián gyermekeit. És reggel ismét fenn van a mennyboltozaton, az örökifjú, az örökké sugárzó, az örökké ajándékozó, az örökké újjászülető, a mindig visszatérő, az indiánok nagy arany istene. És utolsóként ezt a szót helyezte szívembe az isten: Ne cseréld el a te istenedet, jó fiam, mert nincs nagyobb isten a te istenednél, a mosolygó istennél, aki sugaraiban ujjong és énekel, nincs szebb és nincs nemesebb isten széles e világon, mint a folyékony aranyban fürdő isten, mint az indiánok pompás, sugárzó istene.

És amikor a főnök ezt elmondta, megköszönte Balverde atyának a barátságot, amelyet iránta tanúsított. Azután összetekerte a takaróját, amelyen ült, a vállára vetette, és elment kísérelőivel együtt vissza a népéhez.

A törzs a Sierra Madre északi felében lakik.

Mind a mai napig nélkülözi az egyedüli üdvözítő tant. [...] Ezt a jó keresztényekként mély alázattal és a mások akaratának teljes tiszteletben tartásával illendően el fogjuk viselni. Halleluja!

D2

Deme László: A beszédkultúra ábécéje

Olvassátok el az alábbi részletet, és gondoljátok végig a szerző, majd saját véleményeteket a trágár kifejezésekről!

[...] Útszéli kifejezéseket hallani úton-útfélen, akaratunk ellenére, olyasféle érzés, mint reggeltől estig dohányfüstben ülni annak, aki maga nem dohányzik. Hogy ki mivel és mennyire rontja egészségét, abba más nem szólhat bele (bár az orvosa igen). De a másokét milyen joggal veszélyezteti?! – Nos: így van ez a trágársággal is. Zárt ajtók mögött, magunk között sem épületes éppen. De magánügy. Ám nyilvános helyen, mindenki füle hallatára, akaratunk ellenére: ez bizony már az ízléstelenek terrorja.

Ügyeljünk hát a nyelvezetünkre, legalább mások előtt. Aki azt hiszi, hogy ez merő képmutatás, gondoljon arra: testi szükségleteinket sem végezzük mindenki láttára. Pedig az kisebb szégyen, hiszen elhárítatlanul vele jár azzal, hogy emberek vagyunk. A trágárság nem – az éppen ellene mond az emberségnek. Nélküle megvolna az emberiség, sőt: emberebb módon élne.

Úr támadna-e bennünk, ha egyszer – valami csoda folytán – hirtelen elfelednénk a durva és ocsmány szavakat? Nem valószínű. Inkább gazdagodnánk vele. A néhány – mindenre használt – általános ige, főnév és jelző helyett kénytelenek lennénk megkeresni az éppen odaillőt, a jellemzőbbet, a kifejezőbbet. S bizonyára meg is találánk. Eleinte talán csak keresve, csak kényszerből, csak mások előtt. Aztán egyre inkább ráérezünk az árnyaltabb, kifejezőbb, igényesebb beszéd ízére.

Vajon csupán a szavaink mások, mint a kulturált beszédűeké; vagy a fogalomvilágunk, a látásmódunk is eltérő ennek révén? Gondoljuk át: az őseim, s megosztva: a fater meg az öreglány, tartalmazhat-e annyi tiszteletet, mint a szüleim s azon belül az apám és anyám; éreztetethet-e annyi közelséget, mint az apu és anyu! S aki Petőfiről ezt írja a dolgozatában: A szülők nem akarták engedni Júliának, hogy vele járjon, de végül mégis összeálltak, az vajon megérezett-e valamit is a költő szerelmes verseinek érzelmvilágából!

Zavart kelt bennünk persze néha az irodalom meg a film is. Néhány alkotó azt hiszi: akkor igaz, amit ír, ha a nyers valóságot vetíti elénk, szüretlenül, mosdatlanul. Nem érzi, hogy amit leír, azt az olvasó nemcsak tükrözésnek veszi, hanem szentesítésnek. Ő úgy gondolja: ez így van; ám sokan úgy olvassák: ez így van jól! – De mit is kért József Attila Thomas Manntól? Az igazat mondd, ne csak a valódit. És már Arany János tudta, hogy Nem való hát: annak égi *mása* / Lesz, amitől függ az ének varázsa.

Zsákutcába vezet tehát az, ha az irodalom a mindennapi élettel, a mindennapi élet meg az irodalommal próbálja igazolni szürkeségét, nyelvi igénytelenségét; vagy éppen trágárságát. Ne azokat kövessük – irodalomban, rádióban, televízióban –, akik az olcsó siker érdekében térdre ereszkednek a közönségesség előtt (azt híven: ezzel adnak tiszteletet a közönségnek). Velünk azért van a fejünk egyazon magasságban, mert túlzottan lehajtották a magukét. Azok adnak igaz példát, akik magukhoz emelnek bennünket. Róluk vegyük a mértéket; mégpedig nyelvhasználatban, magatartásban, emberségben egyaránt.

(Forrás: Deme László: *A beszédkultúra ábécéje* III/3. *Kincskereső*. 1984/2-3., 43-44.)